

УДК 33:338

В.І. Франчук¹, І.Ю. Вінник²¹Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів²Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, Харків

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ОЗБРОЄНЬ ЯК ЗАПОРУКА ОБОРОНОЗДАТНОСТІ СЕКТОРУ ОПК УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання щодо поставки озброєння та військової техніки на зовнішні ринки упродовж останніх двох з половиною десятиліть. Постачання зброї та військової техніки є основною статтею валютного доходу у війсьній сфері, також важливими для України є надання послуг та здійснення робіт з ремонту та модернізації військової техніки та обладнання.

Ключові слова: національна безпека, держава, оборонно-промисловий комплекс, обороноздатність, Збройні сили, ринок озброєнь

Постановка проблеми

Оборонно-промисловий комплекс [2] є фундаментом національної безпеки держави, оскільки він забезпечує Збройні Сили новітніми зразками озброєння, військової техніки і всім необхідним для виконання покладених на них завдань із забезпечення захисту інтересів держави. Провідні країни світу все більше звертають особливу увагу вдосконаленню системи бойової підготовки військових із залученням різного роду тренажерних систем і засобів імітаційного моделювання умов бойової обстановки [1]. Це зумовлено потребою у забезпеченні високого рівня підготовленості особового складу з одночасним зниженням матеріальних і фінансових витрат. Такий підхід на сьогодні є вкрай актуальним для України, особливо в контексті поточної ситуації в країні, зумовленої російською агресією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Провідними вченими [1;2] Смірновим В.О., Кравцем І.А., Тарасовим В.М., Авчінні-ковим Є.О., Бурлюком В.А., Городовим К.В., Корховим В.О., Левандовським А.К., Опенько П.В., Шевчуком Ю.В., Юфа Є.А. та ін. досліджуються питання всебічно досліджують проблемні питання оборонно-промислового комплексу економіки України, національної безпеки держави але дана проблематика потребує доопрацювання.

Формулювання мети статті

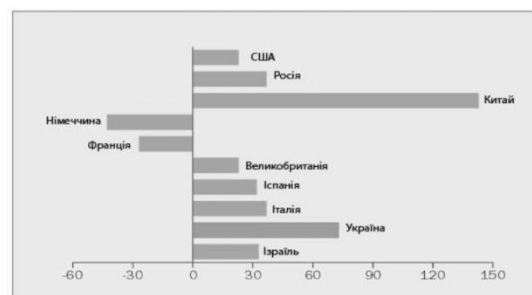
Метою даної статті є дослідження сучасного стану національного ринку озброєнь і аналіз його впливу на обороноздатність сектору ОПК.

Виклад основного матеріалу дослідження

Президент України Петро Порошенко указом №73 / 2017 від 22 березня 2017р. [3] ввів в дію рішення про Державну програму розвитку Збройних сил України до 2020 р. Про йдеться в указі, оприлюдненому прес-службою президента.

«Ввести в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України (РНБО) від 29 грудня 2016« Про Державну програму розвитку Збройних сил України на період до 2020 року », - йдеться в повідомленні. Контроль за виконанням рішення покладено на секретаря РНБО.

Якщо порівнювати динаміку експорту зброї з України у 2010-2014рр. та у 2005-2009 рр., то очевидно, що Україна в цілому змогла суттєво наростити експортні поставки зброї протягом останніх років (Рис. 1). [4]

Джерело: SIPRI Fact Sheet March 2015 Trends in international arms transfers, 2014

Рис. 1. Динаміка експорту зброї деякими країнами у 2010-2014 рр. у порівнянні з 2005-2009 рр.

Слід враховувати, що це агреговані показники за певний період, розраховані на основі обсягів проведених трансфертів зброї, разом з тим валютна

виручка основного державного продавця зброї «Укрспецекспорт» протягом останніх років знижувалась

Указом Президента України № 1085/2010 від 6 грудня 2012 р. і №1245/2010 від 28 грудня 2010 було створено Державний концерн «Укроборонпром» [4].

Основна ідея організації ДК «Укроборонпром» полягала у створенні дієвого ядра оборонної промисловості за рахунок об'єднання функціонуючих компаній, фірм і підприємств, котрі здійснювали експорт ОВТ і мали певні оборотні кошти, та підприємств ОПК, яким удалося певною мірою зберегти свій технологічний та оборонний потенціал і спроможність виробляти сучасні зразки військової техніки.

Державна програма розвитку озброєнь на період до 2009 р. та Державна програма реформування та розвитку ОПК на період до 2010 р. не виконали свої завдання у повному обсязі [2, 3, 4, 5].

Державним монополістом з експорту зброї в Україні є компанія «Укроборонпром», що експортує продукцію до більш ніж 90 країн світу. Причому основним експортером українського озброєння з 1996 р. є ДП «Укрспецекспорт» та його дочірні підприємства (входять до складу «Укроборонпрому»). Дочірні підприємства включають: ДП «Спеціалізована зовнішньоторговельна фірма «Прогрес», ГХВТІФ «Укрінмаш», ДП «Укроборонсервіс», ГХФТП «Спецтехноекспорт», ГВТІП «Промоборонекспорт», ДП «Зовнішньоторговельна фірма «Таскоекспорт».

9 лютого розпочала роботу Міжнародна виставка озброєнь та військової техніки IDEX-2017. Захід проходить по 23 лютого 2017 року включно у виставковому центрі ADNEC в Абу-Дабі, Об'єднані Арабські Емірати. Заявлено участь у виставці більш ніж 1200 компаній з 57 країн світу.

Міжнародна виставка озброєнь та військової техніки IDEX в Абу-Дабі – це один з провідних світових оглядів, який об'єднує виробників і постачальників з усіх основних країн-виробників ОВТ.

Українська експозиція під брендом «Укроборонпрому» представлена як на відкритому майданчику, так і на павільйонному стенді. Серед натурних зразків – БТР-4 з новим бойовим модулем зі спареними 30-мм гарматами; протитанкові комплекси «Корсар» і «Стugna-П» та інші високоточні боеприпаси від ДержККБ «Луч»; артилерійський керований боеприпас «КВІТНИК»; багатоцільовий транспортний засіб «Фантом» в оновленій версії (розробку супроводжує компанія «Спецтехноекспорт»); бойова колісна машина «Дозор-Б»; машина розвідки для артилерійських підрозділів на базі «Барс-8» (розробку супроводжує

компанія «Укроборонсервіс»); бойовий модуль «Тайпан»; безпілотні комплекси Anser, Patriot R2 і «Лелека-100».

Також частина продукції українського ОПК представлена макетами та презентаційними матеріалами. Серед них – лінійка бронетехніки, катерів, дизельних двигунів, високочастотних генераторів, радіолокаційних станцій. В макетному вигляді представлений легкий ударний вертоліт КТ-112УД (розробку супроводжує компанія «Укрінмаш») з ракетами «Бар'єр-В» і ПЗРК «Стріла / Голка» від ДержККБ «Луч» [3]

Розробки підприємств-учасників Державного концерну «Укроборонпром» дебютують на одному з найбільших світових шоу в морській та авіаційно-космічній галузях оборонної промисловості LIMA-2017 (м. Лангкаві, Малайзія). LIMA [3-4] – міжнародна оборонна виставка, що проводиться з 1991 року на малайзійському острові Лангкаві під патронатом Міністерства оборони Малайзії раз на два роки. Загальна площа виставки – 120 тис. кв.м. Цього року організатори планують залучити 550 компаній з 38 країн світу. Понад десяти інноваційних зразків військової техніки представлені на об'єднаній експозиції Концерну, загальною площею понад 60 м. кв. Серед головних – літаки Ан-178 та АН-148-300-МП, броньований артилерійський катер «Гюрза» та десантно-штурмовий катер «Кентавр». На стенді також представлена низка авіаційних та протитанкових ракет різноманітних модифікацій та безпілотна техніка.

На цій, як і на всіх інших міжнародних виставках озброєння, ДК «Укроборонпром» ставить собі за мету залучити іноземних виробників до взаємовигідної співпраці та продемонструвати інвесторам перспективність українського оборонного комплексу.

Світова практика свідчить, що загалом виробництво зброї та військової техніки в Україні має важливе значення не тільки для сектора безпеки держави, але також і для зростання економіки в цілому, покращення міжнародного іміджу держави. Внаслідок передусім трьох ключових чинників [2-5]:

- по-перше, оборонна промисловість, або ОПК є високотехнологічним сектором, і його розвиненість є візитною карткою держави (як, наприклад, здатність виробляти літаки або ракетно-носії);

- по-друге, розвиток ОПК передбачає обмін сучасними технологіями на ринку та відчутний вплив на міжнародній арені (саме таким є сучасний досвід Туреччини, ПАР, Польщі);

- по-третє, протягом останніх двох-трьох десятиліть суттєво набрала оберти тенденція «перетікання» оборонних технологій у цивільний

сектор та цивільних – у оборонний сектор (наприклад, таке технологічне досягнення як відновлення матеріалів шляхом напilenня спочатку використалося для відновлення лопаток двигуна винищувача, а потім вже було використано при модернізації бульдозерів).

Україна має вражаючий потенціал ОПК та серйозні національні традиції – країна успадкувала близько 30% ОПК СРСР у вигляді 1820 підприємств, переважно державних. Нині залишилося понад 200, і хоча вони мають виключне технологічне і політичне значення (низка великих підприємств є «містоутворюючі» та відіграють виключну електоральну і економічну роль у містах – АТ «Мотор Січ», заводи Павлограду, Шостки і т.д.), сам факт різкого зниження чисельності державних підприємств на тлі безпрецедентного зростання приватних ініціатив свідчить про нову тенденцію, що набирає оберти. Вона, серед іншого, є сигналом для влади щодо необхідності змін підходів до управління підприємствами та створення належних умов взаємодії з приватним сектором [3].

За підсумками 2015-2016 рр. українські підприємства передали Судану та Ефіопії 20 і 29 основних бойових танків Т-72 відповідно. Таїланду були передані 42 бронетранспортери БТР-3Е1/М2/РК/БР, а Іраку – 34 БРТ-4/К. Крім того, поставки бронетехніки здійснювалися в Азербайджан (11), Польщу (1 дослідний зразок) і Нігерію (4). У Нігер і Чад були поставлені два і чотири штурмовики Су-25. Судану також були передані десять гаубиць 2С1 «Гвоздика» і Д-30 і 20 бойових машин піхоти БМП-1.1 Китай у 2013 р. отримав малий десантний корабель на повітряній подушці проекту 958 «Бізон». Індії були передані 360 одиниць пускових ракетних установок і ракет до них, а Казахстану – 18 одиниць таких систем - 2. Варто наголосити, що на цей час склався вражаючий дисбаланс у розвитку ОПК, що варто врахувати як владі, так і представникам великого бізнесу. А саме, 135 оборонних підприємств знаходяться у веденні ДК «Укроборонпром» (УОП) (з них 6 спецекоптерів, тобто посередників збройної торгівлі, крім того, майже півтора десятка заводів і КБ де-факто знаходяться на окупованій Росією території). Значною частиною оборонних підприємств володіють Державне космічне агентство України (майже 25 підприємств) та Міністерство оборони України (16 профільних заводів, переважно підприємства з відновлення озброєнь та військової техніки (ОВТ)). Деякі підприємства належать окремим міністерствам (наприклад, НВО «Форт» підпорядковується МВС України, Запорізьке ДП «Радіоприлад» знаходиться у веденні СБУ і т.д.)

Однак ще понад чотири десятки підприємств є приватними, а кількість нових гравців стрімко зростає. Важливо визнати, що дві третини оборонної продукції виробляють саме приватні підприємства, які самі складають менше третини вітчизняного ОПК.

Отже цілком логічним було б забезпечення розвитку приватних підприємств шляхом створення для цього належних умов. Саме такий підхід дозволить максимально забезпечити потреби оборони, а також зберегти експортний потенціал країни та унеможливити «тотальну імпортизацію» оборонного сектору.

Досвід успішних у розвитку ОПК країн (до речі, більшість з яких мають набагато біднішу, ніж у України, сировинну й технологічну базу, а також стартові можливості) довели, що володіння оборонними технологіями є чи не єдиним невичерпним ресурсом – на відміну від нафти, газу, металу. Зокрема, Туреччиною практично з нуля за останні тридцять років було створено національну оборонну промисловість, а нині турецькі оборонні компанії не тільки в змозі забезпечити свою армію власною продукцією на 80 - 90%, але й стали активними гравцями на світовому ринку озброєнь. Те ж саме можна сказати про Китай, ПАР, Польщу, Туреччину та навіть Індію.

Попередній аналіз досвіду країн з розвинутим ОПК свідчить, що до загальних умов вдалого використання ОПК як локомотива національної економіки можна віднести наступні (рис 2) [2-4]:

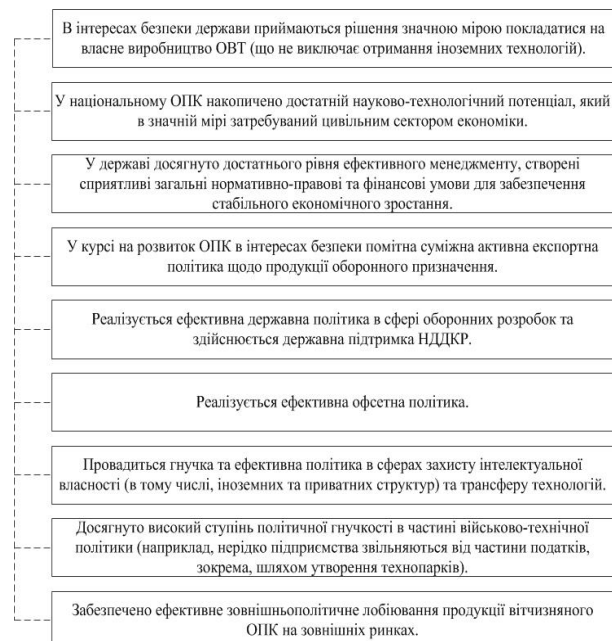

Рис. 2. Умови вдалого використання ОПК

Враховуючи наявний високий рівень воєнної загрози з боку Росії та продовження ручного управління у сфері оборонної реформи, в Україні

створюються системні ризики недосконалих (інколи помилкових) дій чинної влади у галузі визначення та реалізації оборонно-промислової, військово-технічної політики.

Вони, зокрема, можуть призвести до [5]:

1) втягування у руйнівний для національного ОПК імпорт (проекти ліцензійного створення озброєнь і військової техніки);

2) суттєвого зниження технологічного рівню ОВТ внаслідок неконструктивної політики по відношенню до приватного бізнесу (іноземних інвестицій у галузь).

Вважаємо, що для максимального забезпечення ефективного переозброєння сил оборони України (ЗСУ, НГУ та інших військових формувань), з акцентом на використання потенціалу національного ОПК та використання альтернативних шляхів залучення ресурсів, вкрай необхідно реалізувати ряд невідкладних заходів за чотирма основними напрямками:

Ключовими функціональними завданнями лобі у галузі безпеки і оборони могли б стати [3]:

- удосконалення підходів до визначення основних засад та реалізації державою оборонної, оборонно-промислової, військово-технічної політики;

- наукове та аналітичне забезпечення питань оснащення (переозброєння) сил оборони сучасними ОВТ, з урахуванням аналізу новітніх тенденцій у світі;

- розвиток вітчизняних шкіл створення ОВТ, розвитку технологій, покращення якості виробництва ОВТ;

- забезпечення реалізації завдання з імпортозаміщення при створенні та виробництві нових ОВТ.

За інформацією Мінекономрозвитку, модернізація ОПК планується у два етапи:

- на першому етапі (2015-2017 рр.) - передбачається вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази ОПК, налагодження ефективної системи управління, забезпечення замкнутих технологічних циклів виробництва, проведення реструктуризації та акціонування підприємств ОПК, проведення імпортозаміщення та диверсифікації експортного потенціалу.

- на другому етапі (2018-2020 р.р.) плануються більш глибокі, структурні перетворення, зокрема, технічне та технологічне переоснащення, збільшення власного виробництва комплектуючих і матеріалів, які критично необхідні для виробництва ОПК. Це повинно сприяти самостійності України у сфері виробництва оборонно-промислової продукції та зростанню конкурентоспроможності української продукції у цій галузі.

Згідно із законом України «Про оборону України» фінансування потреб національної оборони має здійснюватися за рахунок Державного бюджету України в розмірі не менше 3 % запланованого обсягу внутрішнього валового продукту. Такий обсяг фінансування повинен забезпечити належним чином не лише заходи з утримання реформування Збройних Сил, але й якісне оновлення військ (сил), удосконалення систем управління та матеріально-технічного забезпечення, закупівлю та модернізацію озброєння та військової техніки, соціальний захист військовослужбовців. Проте за весь час існування Збройних Сил України обсяг оборонного бюджету жодного року не відповідав цій нормі Закону [5].

Висновки

На сучасному етапі оборонно-промисловий комплекс ОПК є критично важливим для країни як з точки зору підтримання національної безпеки, так і сприяння інноваційному розвитку економіки в цілому. У зв'язку з цим реформування роботи ОПК є невідкладним завданням національного порядку денного. Станом на сьогодні сектор ОПК перебуває у стані ситуативної адаптації до зовнішніх та внутрішніх викликів. З огляду на це, робота галузі є неефективною та не використовує потенціал, що зберігся від радянських часів [3]. Існує нагальна потреба вибору моделі функціонування ОПК, що визначатиме, як саме має бути організована діяльність та фінансування ОПК, за яким принципом буде здійснюватися взаємодія та комунікація між державою і недержавними підприємствами тощо. Серед пріоритетних змін має бути вирішення завдань, пов'язаних з підвищенням загальної ефективності роботи комплексу через формування довгострокового оборонного замовлення, побудови системи розподілу державних коштів на прозорій ринковій основі, виходячи з критеріїв якості та інноваційної складової товарів та послуг, а не форми власності підприємства-підрядчика [2]. Звісно, такий підхід має передбачати розвиток державно-приватного партнерства та інвентаризацію роботи державних підприємств ОПК з метою приватизації найменш необхідних та перспективних. Україна має досить значні потужності ОПК, які можуть забезпечувати виробництво високотехнологічної та сучасної зброї. Разом з тим Україна має лише декілька напрямків виробництва зброї та військової техніки з повним (або майже повним) циклом виробництва всіх комплектуючих (це, в першу чергу, військова броньована техніка для сухопутних військ, виробництво певних видів військових ракет, інженерної техніки, тощо).

У інших напрямках озброєння Україна виробляла переважно комплектуючі для військової техніки, що виробляється в РФ. Чинна структура ОПК України дає можливість говорити про можливість створення виробничих концернів у літакобудуванні, виробництві броньованої техніки сухопутного призначення, це б дало можливість сприяти підвищенню ефективності функціонування цих найбільш конкурентоспроможних кластерів ОПК.

Література

1. Горбулін, В., Створення ДК «Укроборонпром» як початок формування дієвого ядра ОПК // В. Горбулін, В. Шеховцов/ Наука і оборона. – К., 2013. - № 3. – С. 27 – 31.
2. Терещенко, А.М. Аналіз витрат на забезпечення оборонно-промислового комплексу держави / А.М. Терещенко / Збірник наукових праць Національного університету оборони України «Труди університету». – К., 2013. – № 2 (116). – С. 193 – 197.
3. Інформаційно-консалтингова компанія «Defense Express» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/>
4. Державний концерн / Новини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukroboronprom.com.ua/news>
5. Центр аналізу мирової торгівки зброєю // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.armstrade.org/>
6. Dunne, J. Paul (1995) 'The Defence Industrial Base', Chapter 14 in Keith Hartley and Todd Sandler (eds), *Handbook in Defense Economics*, Elsevier, pp. 592-623.
7. Fine, Ben (1993) 'The military industrial complex: An analytical assessment', *Cyprus Journal of Economics*, vol. 6, no. 1 (June), pp. 26-51.
8. Markusen, Ann R and Sean S Costigan (eds) (1999) *Arming the Future: A Defense Industry for the 21st Century*, Council on Foreign Relations Press, New York.
9. Smith, Ron and Dan Smith (1983) *The Economics of Militarism*, Pluto Press, London.
10. Todd D, 1980, "The defence sector in regional development" *Area* 12 115–121

References

1. Gorbulin, V., Shekhovtsov DC "Ukrroboronprom" as the launching of an effective core DIC // V. Gorbulin, V. Creation Science and Defense. - K., 2013. - № 3. - P. 27 - 31.
2. Tereshchenko, A. M. Analysis of the costs of defense industry state / A. M. Tereshchenko / Proceedings of the National Defense University of Ukraine "Labor University". - K., 2013. - № 2 (116). - S. 193 - 197.
3. Information and Consulting Company «Defense Express» / [electronic resource]. - Access: <https://defence-ua.com/>
4. State Concern / News // [electronic resource]. - Access <http://www.ukroboronprom.com.ua/news>
5. Center analysis world traders weapons // electronic resource]. - Access: <http://www.armstrade.org/>
6. Dunne, J. Paul (1995) 'The Defence Industrial Base', Chapter 14 in Keith Hartley and Todd Sandler (eds), *Handbook in Defense Economics*, Elsevier, pp. 592-623.
7. Fine, Ben (1993) 'The military industrial complex: An analytical assessment', *Cyprus Journal of Economics*, vol. 6, no. 1 (June), pp. 26-51.
8. Markusen, Ann R (eds) (1999) / Ann Markusen, and S Sean, Costigan / *Arming the Future: A Defense Industry for the 21st Century*, Council on Foreign Relations Press, New York.
9. Smith, Ron and Dan Smith (1983) *The Economics of Militarism*, Pluto Press, London.
10. Todd D, 1980, "The defence sector in regional development" *Area* 12 115–121

Автор: ФРАНЧУК Василь Іванович

доктор економічних наук, професор кафедри економіки та економічної безпеки.

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

E-mail – Avanesova@i.ua

Автор: ВІННИК Іван Юлійович

здобувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту.

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

E-mail – marmeladka85@yandex.ru

РАЗВИТИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО РЫНКА ВООРУЖЕНИЙ КАК ЗАЛОГ ОБОРОНОСПОСОБНОСТИ СЕКТОРА ОПК УКРАИНЫ

В.И. Франчук¹, И.Ю. Винник²

Львовский государственный университет внутренних дел, Львов

Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.М. Бекетова, Харьков

В статье рассмотрены вопросы поставки вооружения и военной техники на внешние рынки на протяжении последних двух с половиной десятилетий. Поставки оружия и военной техники является основной статьей валютного дохода в военной сфере, также важным для Украины является предоставление услуг и осуществление работ по ремонту и модернизации военной техники и оборудования.

Ключевые слова: национальная безопасность, государство, оборонно-промышленный комплекс, обороноспособность, Вооруженные силы, рынок вооружений.

DEVELOPMENT OF NATIONAL ARMS MARKET AS THE KEY DEFENSE-INDUSTRIAL COMPLEX ABILITY TO DEFEND SECTOR OF UKRAINEV. Franchuk¹, I. Vinnyk²*Lviv State University of Internal Affairs, Lviv**O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv*

The questions about the delivery of weapons and military equipment to foreign markets over the past two and a half decades have contributed not only to the inflow of foreign exchange earnings in Ukraine, but also the preservation and technological development of the sector defense industry and mechanical engineering. Delivery of weapons and military equipment is the main source of foreign exchange income in the military sphere, however, important for Ukraine is the provision and implementation of repair and modernization of military technology and equipment.

A significant part of the defense companies have the State Space Agency of Ukraine (about 25 companies) and the Ministry of Defense of Ukraine (16 core factories, mainly companies with recovery of arms and military technology (IWT)). Some companies are separate ministries (eg, NGO "Fort" subordinate to the Interior Ministry of Ukraine, Zaporozhe State Enterprise "Radiopribor" is run by the Security Service, etc.)

Logical would be to ensure the development of private enterprises by creating appropriate conditions for this. This approach will provide the maximum defense and keep the export potential of the country and prevent "total importation" defense sector.

At present military-industrial complex defense industries is crucial for the country in terms of maintaining national security and promote the development of innovative economy. In this regard, reform of the defense industry is an urgent task of the national agenda. As of today the sector defense industry is in a state of situational adaptation to internal and external challenges. In view of this, the industry is inefficient and does not use the potential that remained from Soviet times.

Key words: national security, government, defense industry, defense, armed forces, armaments market

Keywords: *national security, government, defense industry, ability to defense, Armed forces, armaments market.*